

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ ТА МАСОВИХ КОМУНІКАЦІЙ

**СТУДІЇ З ІНФОРМАЦІЙНОЇ НАУКИ, СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
ТА ФІЛОЛОГІЇ В СУЧАСНОМУ СВІТІ**

Збірник матеріалів
II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю

24 жовтня 2024 року

Київ – 2024

Редакційна колегія:

Ю.О. Демидова, кандидат педагогічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи та молодіжної політики МДУ (голова),
І.В. Мельничук, кандидат філологічних наук, доцент,
декан факультету філології та масових комунікацій МДУ (заст. голови),
В.О. Кудлай, кандидат наук із соціальних комунікацій, завідувач кафедри інформаційної діяльності МДУ,
О.В. Євмененко, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української філології МДУ,
І.О. Петрова, кандидат історичних наук, доцент кафедри інформаційної діяльності МДУ,
О.О. Федотова, доктор історичних наук, старший науковий співробітник, професор
кафедри інформаційної діяльності МДУ.

Затверджено на засіданні кафедри інформаційної діяльності
(протокол № 6 від 12.11.2024)

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет вченою радою факультету філології та масових комунікацій Маріупольського державного університету
(протокол № 3 від 12.11.2024)

Студії з інформаційної науки, соціальних комунікацій та філології в сучасному світі : зб. матер. II Всеукраїнської наук.-практ. конф. з міжнародною участю, м. Київ, 24 жовтня 2024 р. / Маріуп. держ. ун-т ; ред. Ю.О. Демидова, І.В. Мельничук; упоряд. В.О. Кудлай, О.В. Євмененко, І.О. Петрова, О.О. Федотова. – Київ : МДУ, 2024. – 416 с.

Збірник містить матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «СТУДІЇ З ІНФОРМАЦІЙНОЇ НАУКИ, СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ ТА ФІЛОЛОГІЇ В СУЧАСНОМУ СВІТІ», яка відбулася 24 жовтня 2024 року з ініціативи кафедри інформаційної діяльності Маріупольського державного університету.

В конференції взяли участь представники освітянської, наукової, фахової спільнот України та Європейського Союзу.

У тематичних напрямках учасниками конференції розглянуті актуальні питання інформаційної науки, соціальних комунікацій та філології в сучасному світі, інформаційні технології та інтернет ресурси у діяльності сучасних інформаційних агенцій, бібліотек, служб діловодства та архівів, виклики у підготовці фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи, культурології, філології, журналістики та інших, дотичних до соціальних комунікацій спеціальностей, особливості інформаційної та документознавчої діяльності, менеджменту та маркетингу у сфері соціальних комунікацій, культури та мистецтва, прикладних студій та інновацій в журналістиці, рекламі та зв'язках з громадськістю, інноваційних технологій в мовознавстві та літературознавстві, тенденцій розвитку україністики в умовах становлення інформаційного суспільства.

Видання адресоване науковцям, викладачам, здобувачам та усім, хто цікавиться сучасними проблемами розвитку інформаційної науки, філології, журналістики, документознавства, бібліотекознавства та архівознавства.

Відповідальність за зміст, достовірність, оригінальність поданих матеріалів несуть автори опублікованих у збірнику доповідей

Література

1. Center of Game World. 2009. № 3. С. 1-102.
2. Center of Game World. 2009. № 4. С. 1-113.
3. Куца О., Листвак Г., Потенціал українського горору: стан ринку та стратегії видавничої комунікації. *Поліграфія і видавнича справа*. 2022. Т. 2, № 84. С. 130–142. URL: <https://doi.org/10.32403/0554-4866-2022-2-84-130-142>
4. Тверда Р., Миколаєнко Н. Переваги та недоліки фензинів у контексті розвитку видавничої справи. *Науковий пошук: актуальні питання філології й журналістики*. 2015. Т. 1. С. 71–75.

УДК 82.09:821.161.2-3(043.2)

Коновалова Марія

/ м. Київ /

ПОЕТИКА ТА СИМВОЛІКА ЗАГОЛОВКА ТРИЛОГІЇ ЛЮДМИЛИ КОВАЛЕНКО

«НАША, НЕ СВОЯ ЗЕМЛЯ»

Заголовок твору займає особливе місце у структурі художнього тексту й виступає метатекстовим знаком вираження актуальної й концептуальної інформації. В інтерпретації твору питання автономності, структурної розмаїтості, поліфункціональності заголовка викликали інтерес у багатьох дослідників. Символічне значення заголовків, їх роль у формуванні змісту твору досліджували С. Кржижановський, А. Нямцу, Ю. Ковалів, В. Мержвинський, Л. Скорина, О. Ігнатович та ін. Питання авторських номінацій й надалі викликає особливий інтерес у науковців.

Цікавим з позиції символіки значення, інтертекстуальності виступає заголовок трилогії маріупольської письменниці Людмили Коваленко, яка після

подій 20-30 рр. в Україні, не прийнявши більшовицький режим, опинилася в еміграції. Долучившись до теоретичних дискусій МУРу, в 60-х роках ХХ століття письменниця написала великі прозові твори: «Степові обрії» (1964), «Прорість» (1966), «Її окрадену збудили» (1968). У них мисткиня визначила провідну тему своєї творчості – Україна в просторі і часі. Романи авторка об'єднала у трилогію під інтригуючою назвою «Наша, не своя земля», апелюючи нею до творчості Т. Шевченка.

Мета дослідження – визначити функцію заголовка роману Людмили Коваленко «Наша, не своя земля», ступінь його взаємозв'язку з художнім текстом та прототекстом.

У площині художнього твору заголовок стоїть поза текстом й наділений смисловою автономністю. Але як компонент тексту він включений у його структуру. Це номінація чи інформація, запропонована автором для інтерпретації. У.Еко вважає, що назва твору повинна дезорієнтувати читача «заплутувати його думки, а не дисциплінувати їх» [1, с. 298]. Однак заголовок роману Людмили Коваленко, навпаки, орієнтує читача на відповідне розгортання подій, перебуває в нерозривному зв'язку і діалозі з текстом. Авторка звертається до вже відомого читачеві тексту – поезії Т. Шевченка «Мені однаково, чи буду...», у якій є рядки: «*На нашій славіній Україні, / На нашій – не своїй землі*» [2]. Поезія Т. Шевченка з «нульовим заголовком» виступає прототекстом до авторського тексту. Інтертекстуальність тут проявляється відкрито, письменниця повторює думки свого попередника, виносить їх у назву й поширює на весь художній простір. З тієї ж поезії взята назва до третьої частини трилогії – «Її окрадену збудили». Можна передбачити, що працюючи саме над цією частиною, у письменниці визріла думка звернутися до поезії Т. Шевченка. Таким чином, обізнаному з творчістю поета читачеві смисл заголовка трилогії, підсилений заголовком третього розділу, вимальовується в повному обсязі. А вірш поета виступає ключем до інтерпретації трилогії, завдяки якій письменниця інтригує читача, спонукає до її прочитання.

Заголовок художнього твору стає першим кроком до його інтерпретації. Задумавши трилогію, авторка стала перед вибором не лише її назви, але й заголовків до кожної з частин великого художнього полотна. Їх вибір вимагав великої майстерності. Адже як «первинний ідейно-смісловий сигнал», заголовок повинен «налаштовувати реципієнта на необхідне для автора сприйняття інтерпретації сюжету (образу, мотиву), а іноді й підказувати читачеві характер його переосмислення» [3, с. 63].

У межах маркування провідної теми своєї творчості письменниця запропонована назву першої частини трилогії «Степові обрії» [4]. Конкретизуючи просторові параметри, мисткиня спочатку зосереджується на зображенні малої батьківщини, на привабливості рідних місць, змальовуючи події, які відбуваються в Маріуполі, на його околицях та навколишніх селах. В наступних розділах простір тексту розширюється й охоплює всю Україну й навіть територію поза нею.

Із просторових координат заголовків трилогії вирізняється назва другої частини «Прорість» [5]. Вона присвячена формуванню української національної свідомості героїні, яка виросла в національно строкатій місцевості України й походить з грецько-української родини. Однак і тут авторка не виносить у заголовок її імені чи імен інших героїнь, життя яких проходить на тлі епохи. Героїня, немов «прорість», дозріває й зустрічає своє життя разом з проблемами часу своєї країни. Це історія життя України, представлена через життя трьох поколінь жінок грецько-української родини.

У третьому розділі романного циклу розширюється простір і топос подій: на перший план письменниця виводить увесь простір України, яка проходить важкий шлях визвольних змагань. Заголовок «Її окрадену збудили» [6] моделює не лише простір художнього світу, але й вибудовує основний символ твору – «окраденої» України. Декодуючись через поезію Т. Шевченка, «заголовок «гіперсемантизується», виникає його додаткове асоціативне навантаження. Наявність тексту Шевченка в романі Людмили Коваленко говорить про

близькість поглядів письменників. Через відому поезію митця символіка заголовка декодується ще до знайомства з художнім твором, хоча він продовжує формуватися в межах усього тексту.

Заголовний комплекс трилогії включає в себе післямову, яка виступає своєрідною анотацією до твору. У ній письменниця наголошує на питаннях, які її найбільше хвилювали: «те, що робиться в часі і просторі», бо за межами Батьківщини простір і час відчуються по-іншому; а також пояснює, що «через безупинне переписування і викривлення нашої історії ці картини для багатьох стали непевними, відображеними ніби у кривому дзеркалі» [6, с. 239].

Заголовок романного циклу Л. Коваленко це своєрідний індикатор, який вказує на місце подій і конкретизує провідну ідею тексту – любов до рідної землі. Його лексико-стилістичні компоненти наголошують на особливих умовах існування назви в суспільстві, на культурно-історичних асоціаціях, що з ним пов'язані, на ступінь відомості поезії Т. Шевченка в українському еміграційному середовищі. Встановлюючи контакт між текстом і читачем, заголовок твору, таким чином, поєднує і співставляє трилогію з іншими художніми текстами, вносить її у загальну систему культурної пам'яті. «Книга, як і всі навколо неї, шукає можливості вийти на і за свою обкладинку свого поза» [7, с. 31]. Образність заголовка досягається за допомогою оксиморона, який драматизує ситуацію, напружує атмосферу тексту. Однак його символічне значення потребує неоднозначного трактування. Заголовок є цитатою з поезії Т. Шевченка й, перебуваючи у початковій позиції, дозволяє співставити його зміст зі змістом поезії. Семантика займенника «наша» декодується за допомогою протиставлення «не своя» й поглиблюється осягненням життєвої ситуації кожного з митців: поетові царський уряд заборонив жити в рідній Україні, для Л. Коваленко «наша земля» також не стала «своєю», вона була змушена її покинути. Заголовок наголошує на проблемі повторюваності, циклічності історії, прогнозує відповідні події твору, вмонтовуючи в них долі персонажів, вибудовує сюжет і структуру твору.

Багатозначність тлумачення «нашого як не свого» чітко простежується в кінці твору, коли мама героїні повертається до Маріуполя. У своїй хаті, на своїй рідній землі, вона не є її господарем. Зібравшись у напівтемній кімнаті, жінки тихо, щоб не привернути увагу більшовицької влади, співають українських пісень. Таким чином, заголовок твору стає своєрідним обрамленням, початком і кінцем твору, який на рівні структури локалізує текст, концентрує підтекст.

Отже, заголовок твору є не лише елементом номінації, але й реалізує бажання авторки змоделювати світ відповідно до власних уявлень з акцентом на яскраво вираженому просторі України. Розгляд тексту у контексті інтертекстуальності сприяє об'єктивному опануванню текстом, дає можливість зрозуміти структурну організацію художнього полотна, психологію творчості, авторський стиль. Заголовок інтригує читача, долучає його до інтелектуально-аналітичної роботи в напрямі декодування смислових потенцій твору до і після його прочитання.

Література

1. Еко У. Роль читача. Дослідження з семіотики текстів / Пер. з англ. Мар'яни Гірняк. Львів : Літопис, 2004. 384 с.
2. Шевченко Т. Бібліотека української літератури https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=751#google_vignette
3. Нямцу А. Традиція у слов'янських та західноєвропейських літературах (проблеми теорії). Чернівці: «Рута», 2001. 152 с.
4. Коваленко Л. Степові обрії. Вінніпег: Видавнича спілка «Тризуб», 1964. 226 с.
5. Коваленко Л. Прорість. Вінніпег: Видавнича спілка «Тризуб», 1966. 255 с.
6. Коваленко Л. Її окрадену збудили. Вінніпег: Видавнича спілка «Тризуб», 1968. 240 с.
7. Кржижановський С. Статті зі «Словника літературних термінів» : Заголовок. Нове коло. К., 1993. № 3. С. 30–35.